

ร่างรายงานการศึกษา

การแก้ไขปัญหาคความแออัดในเรือนจำ
โดยการปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

หลักสูตรการบริหารงานยุติธรรมระดับสูง (ยธส) รุ่นที่ ๑๑
กลุ่ม ปาริชาติ

การแก้ไขปัญหาคาเมอแอดใน
เรอานำโดยการปรับปรุง
กฎหมาย ว่าด้วยการ
ฟื้นฟูสมรรถภาพ
ผู้ติดยาเสพติด

สถานการณ์นักโทษเด็ดขาดคดียาเสพติด

250,891 คน

ข้อมูล ณ วันที่ 1 กรกฎาคม 2563

เมทแอมเฟตามีน

76.87%

ยาไอซ์

11.22%

อื่นๆ

11.91%

การใช้โทษอาญาในคดีเสพ
ยาเสพติด นำไปสู่ปัญหา
นักโทษล้นเรือนจำ

การบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติด

ตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545

คัดกรอง

112,824

ครบกระบวนการ

87,883

ติดตามครบ 1 ปี

56,456

31,333

4,133

เข้าบำบัด

รับการติดตาม

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (กันยายน ๒๕๖๒)

สภาพปัญหา

การกำหนดปริมาณยาเสพติด ที่อาจเป็นอุปสรรค
ในการนำผู้เสพไปสู่การบำบัดฟื้นฟู

ห้ามมิให้ผู้ต้องหาหรืออยู่ในระหว่างถูกดำเนินคดี
ในความผิดฐานอื่น เข้าสู่การบำบัดฟื้นฟู

ข้อเสนอแนะ

แก้ไขกฎกระทรวงที่ออกตามพระราชบัญญัติฟื้นฟู
สมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ในการ
นับหน่วยปริมาณยาในการดำเนินคดี

แก้ไขบทบัญญัติเพื่อให้ผู้เสพที่ถูกดำเนินคดีอาญา
อื่นเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูได้

การแก้ไขปัญหาคความแออัดในเรือนจำ โดยการปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

หลักการและเหตุผล

เจตนารมณ์หรือความมุ่งหมายหลักในการตรากฎหมายนั้น คือเพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นธรรม ความสงบสุขให้เกิดขึ้นในสังคม ทั้งในเชิงป้องกันและแก้ไขปัญหายุ่งยากเกี่ยวกับความสงบสุขและศีลธรรมอันดีของสังคมโดยรวม ตลอดจนการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคล แต่อย่างไรก็ตาม การตรากฎหมายออกมาใช้บังคับเพื่อตอบสนองต่อความมุ่งหมายดังกล่าว แม้จะมีผลดีในด้านการทำให้สังคมเกิดความสงบสุข หรือเพื่อป้องกันแก้ไขปัญหาย่อยๆ แต่ข้อสำคัญที่ต้องคำนึงถึงคือการดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมาย กล่าวโดยเฉพาะการบังคับใช้กฎหมายอาญา ซึ่งในปัจจุบันมีกฎหมายที่มีโทษทางอาญาหลายฉบับ การมีกฎหมายที่มีโทษทางอาญาจำนวนมากนั้นอาจนำมาซึ่งปัญหาและผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพอันเกินสมควร และอาจไม่นำไปสู่การป้องกันและแก้ไขปัญหาคความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีได้อย่างแท้จริง ทั้งนี้ด้วยหลายกรณีไม่อาจป้องกันหรือแก้ไขปัญหาคความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีได้ด้วยโทษหรือมาตรการทางอาญา และนอกจากจะไม่เป็นการป้องกันและแก้ไขปัญหาคความแล้ว ยังนำพาไปสู่ปัญหาต่อสังคมที่ซับซ้อนและยุ่งยากขึ้นกว่าปัญหาที่เผชิญอยู่เดิม

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทย มุ่งเน้นการนำตัวผู้กระทำความผิดเข้าสู่กระบวนการพิจารณาพิพากษาของศาลและรับโทษตามกฎหมาย โดยในปัจจุบันประเทศไทยมีกฎหมายใช้บังคับจำนวนมากที่มีโทษทางอาญารวมอยู่ด้วย ไม่ว่าจะเป็นโทษปรับ โทษจำคุก หรือโทษอื่นๆ ซึ่งเมื่อพิจารณาโทษจำคุกที่มีโทษอยู่จำนวนมากในแต่ละข้อหาฐานความผิด จะเห็นว่าในแต่ละปีมีผู้กระทำความผิดที่ถูกตัดสินลงโทษจำคุก และต้องเข้าสู่การควบคุมดูแลหรือการบริหารโทษของกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรมจำนวนมาก แม้จะมีการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกหรือมาตรการเบี่ยงเบนคดีออกจากกระบวนการสืบสวน สอบสวน จับกุม ฟ้องร้อง ดำเนินคดี รวมถึงเบี่ยงเบนออกจากสถานที่ควบคุมตัว เพื่อลดผลร้ายจากการดำเนินคดีและบรรเทาความแออัดในเรือนจำแล้วก็ตาม ถึงอย่างนั้นในแต่ละปีกรมราชทัณฑ์ต้องรับผิดชอบกักขังดูแลผู้ต้องราชทัณฑ์มากกว่า ๓๐๐,๐๐๐ รายต่อปี ซึ่งหากพิจารณาสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์จะพบว่า จำนวนผู้ต้องขังในคดียาเสพติดมีจำนวนมากถึงร้อยละ ๘๐ ของผู้ต้องขังทั้งหมด ซึ่งถือเป็นกลุ่มผู้ต้องขังหลักในเรือนจำ และจากสภาพความแออัดภายในพื้นที่เรือนจำ การพิจารณาแก้ไขปัญหาคความจากต้นทางในการนำคนเข้าคุก หรือกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับคดียาเสพติด จึงถือเป็นเรื่องสำคัญที่ควรหยิบยกมาพิจารณาเป็นลำดับต้นๆ เพื่อแก้ไขปัญหาคความคนล้นคุก หรือลดการคุมขังที่ไม่จำเป็น ซึ่งสามารถขับเคลื่อนหรือดำเนินการได้ใน ๒ มิติ ได้แก่ การพัฒนาและปรับปรุงกฎหมายที่อยู่ระหว่างดำเนินการยกร่างกฎหมาย (Legal Improvement) และการขับเคลื่อนงานผ่านกฎหมายหรือมาตรการที่มีผลบังคับใช้แล้วให้เกิดการนำมาปฏิบัติ (Implementation)

การพิจารณากำหนดมาตรการหรือแนวทางในการลดการคุมขังที่ไม่จำเป็น หรือการกำหนดแนวทางการลดความแออัดของผู้ต้องขังในเรือนจำ มาตรการและเครื่องมือที่สำคัญคงจะเป็นการพิจารณาเกี่ยวกับการปรับปรุงกฎหมายยาเสพติด โดยการศึกษามาตรการหรือเครื่องมือที่ส่งผลต่อการลดจำนวนผู้กระทำความผิดที่เข้าสู่การบังคับโทษจำคุกและแก้ไขปัญหาคความแออัดในเรือนจำในระยะยาวให้มีประสิทธิภาพและเป็นระบบ และปิดช่องว่างของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเบี่ยงเบนผู้กระทำความผิดฐานเสพติดด้วยการบำบัดฟื้นฟูแทนการลงโทษทางอาญา ซึ่งแม้ว่าระบบการบำบัดฟื้นฟูในปัจจุบันจะมีอยู่ถึง ๓ ระบบ (ระบบสมัครใจ ระบบบังคับบำบัด และระบบต้องโทษ) แต่จากการศึกษาค้นคว้าได้พบว่า ระบบการบังคับบำบัดตาม

พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๔๕ น่าจะเป็นกลไกที่จะช่วยแก้ไขปัญหาคาความแออัดในเรือนจำได้อย่างมีนัยสำคัญ

สถิติและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความแออัดของผู้ต้องขังในเรือนจำ

นับแต่เมื่อเมื่อประเทศไทยประกาศใช้นโยบายสงครามยาเสพติดเพื่อบังคับการปราบปรามผู้ที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดมานับแต่เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๙ พร้อมทั้งมีการยกระดับให้ เมทแอมเฟตามีน หรือที่รู้จักกันนามของ “ยาบ้า” และได้ถูกเปลี่ยนชื่อเป็น “ยาบ้า” มีการกำหนดบทลงโทษอย่างรุนแรง เพื่อบังคับการปราบปรามให้เด็ดขาด ทำให้ปริมาณนักโทษในเรือนจำก้าวกระโดดจากหลักหมื่นไปสู่หลักแสนได้ในระยะเวลาเพียงไม่กี่ปี แต่ตลอดระยะเวลา ๓๐ ปี ได้พิสูจน์แล้วว่ามาตรการทางอาญาหรือการใช้โทษทางอาญาเป็นหลักนั้น มิได้ทำให้ยาเสพติดลดลงเลย และมีผลในทางตรงกันข้าม กล่าวคือ ยาเสพติดมีราคาแพงและแพร่หลายมากขึ้น คนจำนวนมากได้ผันตัวเข้าสู่ธุรกิจนี้ และมีการขยายหรือเพิ่มจำนวนผู้เสพออกเป็นเป็นวงกว้างเพื่อทำให้ธุรกิจนี้เติบโตขึ้น

➤ สถานการณ์คดีของศาลชั้นต้นทั่วประเทศ

ข้อมูลจากรายงานประจำปีของศาลยุติธรรมและสำนักงานศาลยุติธรรม ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๒ พบว่า ในคดีอาญาข้อหาตาม พ.ร.บ. ยาเสพติดให้โทษฯ มีจำนวนมากที่สุด โดยข้อหาในคดีอาญาสูงสุด ๕ อันดับ ที่เข้าสู่การพิจารณาคดีของศาลชั้นต้นทั่วประเทศ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๒ ได้แก่ ข้อหาตาม พ.ร.บ. ยาเสพติดให้โทษฯ จำนวน ๓๖๐,๘๓๓ ข้อหา, พ.ร.บ. จราจรทางบกฯ จำนวน ๑๘๔,๗๙๖ ข้อหา, พ.ร.บ.อาวุธปืน เครื่องกระสุนปืนฯ จำนวน ๓๒,๙๕๖ ข้อหา, พ.ร.บ. การพนัน จำนวน ๓๒,๗๕๒ ข้อหา และ พ.ร.บ. รถยนต์ จำนวน ๒๕,๖๖๐ ข้อหา นอกจากนี้ ยังมีข้อมูลที่น่าสนใจ โดยมีรายละเอียดปรากฏตามตารางในส่วนถัดไปนี้

**จำนวนคดีที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดี คดีที่พิจารณาแล้วเสร็จ
และคดีที่อยู่ระหว่างดำเนินการของศาลชั้นต้นทั่วประเทศ ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๘ - ๒๕๖๒**

ปีงบประมาณ	จำนวนคดีที่เข้าสู่การพิจารณา	คดีที่พิจารณาแล้วเสร็จ		จำนวนคดีที่อยู่ระหว่างพิจารณา ณ สิ้นปี ๖๒
		จำนวนคดี	ร้อยละ	
พ.ศ. ๒๕๕๘	๑,๕๑๕,๒๓๘	๑,๓๑๖,๗๘๕	๘๖.๙๐	๑๙๘,๔๕๓
พ.ศ. ๒๕๕๙	๑,๗๓๖,๙๕๖	๑,๔๘๘,๘๙๔	๘๕.๗๒	๒๔๘,๐๖๒
พ.ศ. ๒๕๖๐	๑,๗๖๑,๕๒๑	๑,๔๙๐,๗๐๘	๘๔.๖๓	๒๗๐,๘๑๓
พ.ศ. ๒๕๖๑	๑,๘๗๕,๑๕๗	๑,๕๙๓,๔๑๐	๘๔.๙๗	๒๘๑,๗๔๗
พ.ศ. ๒๕๖๒	๑,๘๙๘,๑๙๕	๑,๖๕๕,๘๑๕	๘๗.๒๓	๒๔๒,๓๘๐

ที่มา : รายงานประจำปีของศาลยุติธรรมและสำนักงานศาลยุติธรรม ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๒

**จำนวนคดีที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดี คดีที่พิจารณาแล้วเสร็จ
และคดีที่อยู่ระหว่างดำเนินการของศาลชั้นต้นทั่วประเทศ ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๒
จำแนกตามประเภทคดี (อาญา)**

ประเภทคดี	จำนวนคดีที่เข้าสู่ การพิจารณา	คดีที่พิจารณาแล้วเสร็จ		จำนวนคดีที่อยู่ ระหว่างพิจารณา ณ สิ้นปี ๖๒
		จำนวนคดี	ร้อยละ	
คดีอาญา	๕๙๓,๙๖๔	๕๕๗,๐๗๓	๙๓.๗๙	๓๖,๘๙๑
คดียาเสพติด	๓,๗๔๑	๓,๒๙๒	๘๘	๔๔๙
คดีค้ามนุษย์	๑๐๖	๗๖	๗๑.๗	๓๐
คดีนักท่องเที่ยว	๒,๐๙๑	๒,๐๗๔	๙๙.๑๙	๑๗
คดีทุจริตฯ	๑,๖๑๕	๑,๐๘๘	๖๗.๓๗	๕๒๗
คดีเยาวชนฯ	๑๗,๐๙๗	๑๕,๘๔๗	๙๒.๖๙	๑,๒๕๐
คดีทรัพย์สินฯ	๓,๒๑๐	๒,๙๓๕	๙๑.๔๓	๒๗๕
รวม	๖๒๑,๘๒๔	๕๘๒,๓๘๕	๙๓.๖๕	๓๙,๔๓๙

ที่มา : รายงานประจำปีของศาลยุติธรรมและสำนักงานศาลยุติธรรม ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๒

➤ **สถานการณ์ผู้ต้องขังในเรือนจำ**

ปัญหาความแออัดภายในพื้นที่ของเรือนจำทั่วประเทศ มาจากจำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำที่มีมากกว่าพื้นที่คุมขังหรือเกินอัตราความจุมาตรฐานของเรือนจำที่จะสามารถรองรับผู้ต้องขังได้ และยังมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นปัญหาสำคัญที่ควรได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง เพื่อให้คุณภาพชีวิตการอยู่ร่วมกันของผู้ต้องขังในเรือนจำเป็นไปอย่างเหมาะสมตามหลักสิทธิมนุษยชน ยกย่องมาตรฐานในการดูแลและปฏิบัติต่อผู้ต้องขังให้เป็นไปตามหลักสากล ด้วยการจัดให้มีสภาพความเป็นอยู่ถูกสุขอนามัย สุขภาพ และความปลอดภัยที่ดีขึ้น พร้อมทั้งปรับปรุงกระบวนการควบคุม ดูแล บำบัดฟื้นฟู และแก้ไขพฤติกรรมผู้ต้องขังให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการพัฒนาศักยภาพอบรมฝึกอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้แก่ผู้ต้องขัง และการเตรียมความพร้อมผู้พ้นโทษกลับคืนสู่สังคม โดยไม่หวนกลับไปกระทำผิดซ้ำอีก

จากรายงานสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ทั่วประเทศของกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม พบว่า สถิติผู้อยู่ในเรือนจำทั่วประเทศ มีจำนวน ๓๘๐,๑๒๑ คน ประกอบด้วย ผู้ต้องราชทัณฑ์ จำนวน ๓๗๗,๗๒๒ คน และผู้รอการตรวจพิสูจน์ตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๔๕ จำนวน ๒,๓๙๙ คน (ผู้อยู่ในเรือนจำ หมายถึง นักโทษเด็ดขาด ผู้ต้องขังระหว่าง เยาวชนที่ฝากขัง และผู้ถูกกักกัน รวมถึงผู้ต้องกักขัง และผู้รอการตรวจพิสูจน์ฯ หมายถึง ผู้ที่ถูกจับกุมตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๔๕ และกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้องในฐานความผิด ได้แก่ เสพ, เสพและครอบครอง, เสพ ครอบครอง เพื่อจำหน่าย, เสพและจำหน่าย รวมถึงเมทแอมเฟตามีน กัญชา และสารระเหย) นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาจำนวนนักโทษเด็ดขาด ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มผู้ต้องขังที่มีจำนวนมากที่สุดในเรือนจำแล้ว จะพบว่า หากจำแนกตามฐานความผิด มีนักโทษเด็ดขาดจำนวน ๒๕๐,๘๙๑ คน หรือร้อยละ ๘๐.๓๐ เป็นผู้ต้องขังในคดียาเสพติด และผู้ต้องขังจำนวน

๖๑,๕๔๐ คน หรือร้อยละ ๑๙.๗๐ เป็นผู้ต้องขังในคดีทั่วไป ทั้งนี้ จากสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ข้างต้น สามารถจำแนกตามประเด็นต่างๆเพิ่มเติมได้ ดังนี้

รายงานสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ทั่วประเทศ
ข้อมูล ณ วันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๖๓

ประเภท	ชาย	หญิง	รวม	ร้อยละ
๑.นักโทษเด็ดขาด	๒๗๒,๓๔๖	๔๐,๐๘๕	๓๑๒,๔๓๑	๘๒.๗๑๕
๒.ผู้ต้องขังระหว่าง	๕๕,๙๓๒	๗,๖๒๕	๖๓,๕๕๗	๑๖.๘๒๖
๒.๑ อุทธรณ์-ฎีกา	๒๖,๗๖๒	๓,๕๐๘	๓๐,๒๗๐	๘.๐๑๔
๒.๒ ใต้สวน-พิจารณา	๑๐,๒๑๒	๑,๖๕๗	๑๑,๘๖๙	๓.๑๔๒
๒.๓ สอบสวน	๑๘,๙๕๘	๒,๔๖๐	๒๑,๔๑๘	๕.๖๗๐
๓.เยาวชนที่ฝากขัง	๓๖	๓	๓๙	๐.๐๑๐
๔.ผู้ถูกกักกัน	๓๐	๔	๓๔	๐.๐๐๙
๕.ผู้ต้องกักขัง	๑,๕๐๙	๑๕๒	๑,๖๖๑	๐.๔๔๐
รวมผู้ต้องราชทัณฑ์ทั้งสิ้น	๓๒๙,๘๕๓	๔๗,๘๖๙	๓๗๗,๗๒๒	๑๐๐.๐๐

ที่มา : เว็บไซต์ของกรมราชทัณฑ์ www.correct.go.th สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๖๓

สถิตินักโทษเด็ดขาด แยกตามลักษณะความผิด
ข้อมูล ณ วันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๖๓

แยกตามประเภทฐานความผิด	ชาย	หญิง	รวม	ร้อยละ
ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์	๑๙,๘๐๔	๔,๒๑๖	๒๔,๐๒๐	๗.๖๙
พ.ร.บ.ยาเสพติด/สารระเหย	๒๑๗,๐๖๕	๓๓,๘๒๖	๒๕๐,๘๙๑	๘๐.๓๐
ความผิดต่อชีวิต	๑๖,๒๖๕	๕๐๕	๑๖,๗๗๐	๕.๓๗
ความผิดต่อร่างกาย	๑,๗๖๑	๗๔	๑,๘๓๕	๐.๕๙
ความผิดเกี่ยวกับเพศ	๙,๒๐๖	๓๖๐	๙,๕๖๖	๓.๐๖
ภัยอันตรายต่อประชาชน	๔๓	๗	๕๐	๐.๐๒
หลายประเภท เช่น พ.ร.บ.ป่าไม้, การพนัน, อาวุธปืน, พ.ร.บ. คนเข้าเมือง, ลหุโทษ ฯลฯ	๘,๒๐๒	๑,๐๙๗	๙,๒๙๙	๒.๙๘
รวม	๒๗๒,๓๔๖	๔๐,๐๘๕	๓๑๒,๔๓๑	๑๐๐

ที่มา : เว็บไซต์ของกรมราชทัณฑ์ www.correct.go.th สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๖๓

สถิตินักโทษเด็ดขาด พ.ร.บ. ยาเสพติดฯ แยกตามประเภทตัวยา
ข้อมูล ณ วันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๖๓

ประเภท	ชาย	หญิง	รวม	ร้อยละ
เมทแอมเฟตามีน (ยาบ้า)	๑๖๗,๒๐๗	๒๕,๖๕๗	๑๙๒,๘๖๔	๗๖.๘๗
ยาไอซ์	๒๓,๐๖๔	๕,๐๗๕	๒๘,๑๓๙	๑๑.๒๒
กัญชา	๒,๐๗๓	๑๕๐	๒,๒๒๓	๐.๘๘
เฮโรอีน	๙๖๑	๑๔๕	๑,๑๐๖	๐.๔๔
พืชกระท่อม	๑,๑๐๙	๔๔	๑,๑๕๓	๐.๔๖
แอมเฟตามีน	๓๔๖	๗๔	๔๒๐	๐.๑๗
เมทิลีนไดออกซีเมทแอมเฟตามีน (ยาอี)	๒๖๑	๖๕	๓๒๖	๐.๑๓
ฝิ่น	๒๓๗	๕๓	๒๙๐	๐.๑๒
โคคาอิน (โคเคน)	๑๒๕	๘๔	๒๐๙	๐.๐๘
มอร์ฟิน	๒๕๑	๓๓	๒๘๔	๐.๑๑
อื่นๆ	๒๑๔๓๑	๒๔๔๖	๒๓,๘๗๗	๙.๕
รวม	๒๑๗,๐๖๕	๓๓,๘๒๖	๒๕๐,๘๙๑	๑๐๐

ที่มา : เว็บไซต์ของกรมราชทัณฑ์ www.correct.go.th สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๖๓

➤ สถานการณ์ความแออัดของผู้ต้องขังในเรือนจำ

ปัจจุบันเรือนจำทั่วประเทศ มีจำนวน ๑๔๓ แห่ง ประกอบด้วย เรือนจำกลาง เรือนจำจังหวัด เรือนจำอำเภอ เรือนจำพิเศษ และ เรือนจำชั่วคราว โดยเมื่อพิจารณาความแออัดในเรือนจำจะพบว่า ขนาดพื้นที่เรือนนอนของผู้ต้องขังในเรือนจำทั่วประเทศ มีพื้นที่ทั้งสิ้น ๓๐๕,๓๑๒.๔๒ ตารางเมตร สามารถรองรับผู้ต้องขังได้ในจำนวน ๒๕๔,๓๐๒ คน ในขณะที่ปัจจุบันมีผู้ต้องขังมากถึงประมาณ ๓๗๐,๐๐๐ คน โดยเมื่อเทียบอัตราส่วนพื้นที่นอนสำหรับผู้ต้องขังจะพบว่า ผู้ต้องขังชาย มีพื้นที่ ๑.๒ ตารางเมตรต่อคน และผู้ต้องขังหญิงมีพื้นที่ ๑.๑ ตารางเมตรต่อคน จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่าผู้ต้องขังในเรือนจำมีจำนวนมากกว่าพื้นที่คุมขังหรือเกินอัตราความจุมาตรฐานของเรือนจำที่จะสามารถรองรับผู้ต้องขังได้ ส่งผลต่อปัญหาความแออัดในเรือนจำอย่างต่อเนื่อง ซึ่งปัญหาด้านความแออัดของเรือนจำส่งผลในหลายประการนอกเหนือจากสุขภาพอนามัยของผู้ต้องขังแล้ว ยังกระทบต่อปัญหาในการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในการแก้ไขบำบัดฟื้นฟู เนื่องจากเรือนจำจะไม่สามารถจำแนกประเภทของผู้ต้องขังได้อย่างชัดเจน ถึงแม้ว่าจะสามารถจัดกลุ่มผู้ต้องขังและวางแผนการจำแนกเพื่อการบำบัดได้ก็ตาม แต่การที่มีผู้ต้องขังจำนวนมาก พื้นที่ไม่เพียงพอต่อปริมาณและการจำแนกประเภทผู้ต้องขัง ทำให้สุดท้ายผู้ต้องขังต้องรวมอยู่ในบริเวณเดียวกัน การปรับแก้ไขพฤติกรรมจึงมีข้อจำกัดและทำได้ยาก

โดยที่ผู้ต้องขังจำนวนมากนั้นเป็นผู้ต้องขังที่เกี่ยวกับยาเสพติดถึงกว่าร้อยละ ๘๐ การจะแก้ไขปัญหจากกลุ่มนักโทษดังกล่าว จึงเป็นเสมือนคานงัดที่อาจทำให้สถานการณ์ความแออัดในเรือนจำเปลี่ยนไปได้

ซึ่งประเด็นสำคัญในการนำผู้เสพยามาเป็นผู้ป่วยตามนโยบายของรัฐบาล แต่การจะปฏิบัติให้ได้ตามนโยบายดังกล่าวนั้นจะต้องเริ่มต้นขึ้นจากการจำแนกระหว่าง “ผู้เสพ” และ “ผู้จำหน่าย” ให้ชัดเจนเพื่อที่จะนำตัวผู้เสพเข้าสู่กระบวนการบำบัดแทนการลงโทษทางอาญา ซึ่งจะต้องใช้หลักลงโทษรายบุคคล (individualization) คือการลงโทษให้เหมาะสมของแต่ละคน มากกว่าการใช้หลักการนับเม็ดยาเพื่อชี้ว่าคนใดเป็นผู้เสพหรือผู้จำหน่าย

การบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หมายความว่า การกระทำใดๆอันเป็นการบำบัดการติดยาเสพติดและฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจของผู้ติดยาเสพติด รวมตลอดถึงการรักษาสภาพร่างกายและจิตใจของผู้ซึ่งเสพยาเสพติดให้กลับคืนสู่สภาพปกติ โดยไม่เสี่ยงต่อการเป็นผู้ติดยาเสพติด

การบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด ดำเนินการภายใต้นโยบาย “ผู้เสพ คือ ผู้ป่วย” มีเป้าหมายสำคัญในการที่จะลดความต้องการใช้ยาของบุคคลทั้งทางร่างกายและจิตใจ เพื่อให้ผู้ติดยาเสพติดงดหรือหยุดเสพยา รวมถึงยังเป็นการส่งเสริมให้ผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสามารถกลับไปใช้ชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่นได้อย่างปกติสุข โดยการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดปัจจุบันมี ๓ ระบบ ดังนี้

๑. ระบบสมัครใจ ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. ๒๕๒๒ และพระราชกำหนดป้องกันการใช้สารระเหย พ.ศ. ๒๕๓๓ โดยกำหนดให้ผู้ติดยาเสพติดให้โทษ เสพและมีไว้ในครอบครอง เสพและมีไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย หรือเสพและจำหน่ายซึ่งยาเสพติดให้โทษตามลักษณะ ชนิด ประเภท และปริมาณที่กำหนดในกฎกระทรวง หรือผู้ที่ใช้สารระเหยบำบัดความต้องการของร่างกายหรือจิตใจ และได้สมัครใจขอเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูในสถานพยาบาลก่อนความผิดจะปรากฏต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ หรือพนักงานฝ่ายปกครอง หรือเจ้าหน้าที่ตำรวจ อีกทั้งได้ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับเพื่อควบคุมการบำบัดฟื้นฟู และระเบียบวินัยสำหรับสถานพยาบาล จนได้รับการรับรองเป็นหนังสือจากพนักงานเจ้าหน้าที่แล้ว ให้พ้นจากความผิดแต่ทั้งนี้ ไม่รวมถึงกรณีความผิดที่ได้กระทำไปภายหลังการสมัครใจเข้ารับการบำบัดฟื้นฟู นอกจากนี้ ยังรวมถึงการสมัครใจตามประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐๘/๒๕๕๗ เรื่อง การปฏิบัติต่อผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดตามกฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติดเพื่อเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูและการดูแลผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูอีกด้วย

๒. ระบบบังคับบำบัด ตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๔๕ โดยกำหนดให้ผู้ที่ต้องหาว่ากระทำความผิดฐานเสพยาเสพติด เสพและมีไว้ในครอบครอง เสพและมีไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย หรือเสพและจำหน่ายยาเสพติดให้โทษตามลักษณะ ชนิด ประเภท และปริมาณที่กำหนดในกฎกระทรวง ให้เจ้าหน้าที่นำตัวไปตรวจพิสูจน์การเสพหรือการติดยาเสพติด ซึ่งเป็นมาตรการรองรับว่าผู้เสพยาเสพติดเป็นผู้ป่วยไม่ใช่อาชญากร โดยให้ออกาส ๓ ปี ในการบำบัดฟื้นฟู หากผู้เสพยาเสพติดเข้าบำบัดภายใน ๖ เดือน และผลการบำบัดฟื้นฟูเป็นที่น่าพอใจก็จะได้รับการปล่อยตัว แต่ถ้า ๓ ปี ไม่สามารถบำบัดฟื้นฟูได้ ก็ต้องฟื้นฟูตามกฎหมาย คือ เข้าสู่ระบบต้องโทษ

๓. ระบบต้องโทษ ตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๔๕ กรณีเด็กหรือเยาวชนและผู้กระทำความผิดและมีประวัติการเสพยาเสพติด จะเข้าสู่การดำเนินการคัดกรองจากเจ้าหน้าที่ของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ในกรณีที่เด็กอายุต่ำกว่า ๑๘ ปี หรือเจ้าหน้าที่ของกรมราชทัณฑ์ ในกรณีที่อายุ ๑๘ ปีขึ้นไป และเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูตามโปรแกรมที่กำหนด

ตารางแสดงจำนวนผู้ติดยาเสพติดที่เข้ารับการบำบัดฟื้นฟู ทั้ง ๓ ระบบ

ระบบ	คัดกรอง	เข้าบำบัด	ครบ กระบวนการ	รับการติดตาม	ติดตาม ครบ ๑ ปี
ทุกระบบ	๒๖๒,๐๙๕	๒๒๙,๖๕๗	๑๕๘,๔๗๐	๑๑๖,๙๔๗	๓๓,๘๗๒
สมัครใจ สาธารณสุข	๕๓,๑๗๖	๕๑,๗๙๕	๒๙,๗๘๐	๒๓,๙๘๔	๓,๒๗๔
สมัครใจ ๑๐๘	๖๙,๘๐๒	๖๔,๓๓๓	๔๘,๓๐๗	๔๓,๙๕๘	๒๓,๒๕๔
บังคับบำบัด	๑๑๒,๘๒๔	๘๗,๘๘๓	๕๖,๔๕๖	๓๑,๓๓๓	๔,๑๓๓
ต้องโทษ	๒๖,๒๙๓	๒๕,๖๔๖	๒๓,๙๒๗	๑๗,๗๖๒	๒๓,๙๒๗

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (กันยายน ๒๕๖๒)

เมื่อพิจารณาจากข้อมูลจำนวนผู้ติดยาเสพติดที่เข้ารับการบำบัดฟื้นฟู ทั้ง ๓ ระบบ ของสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดข้างต้น จะพบว่า มีจำนวนผู้ติดยาเสพติดที่หายไปจากระบบในแต่ละกระบวนการขั้นตอน ซึ่งเป็นข้อมูลที่มีนัยยะสำคัญต่อกระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดทั้งระบบที่สะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิภาพของการบำบัดฟื้นฟู ช่องว่างของกระบวนการ และปัญหาที่ควรได้หาคำตอบว่า เหตุใดผู้ติดยาเสพติดจึงหายไประหว่างทางของการเข้าสู่ระบบบำบัดรักษาเช่นนี้

การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๔๕

ในการพิจารณาศึกษา วิเคราะห์สภาพปัญหา อุปสรรค รวมถึงการติดตามและประเมินผลในการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดในครั้งนี้ จะนำกระบวนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัดตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๔๕ มาพิจารณาเป็นหลัก ในการจัดทำข้อเสนอแนะเพื่อปิดช่องว่างของกฎหมาย

หลักการของพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๔๕ มองว่าผู้เสพยาเสพติดมีสภาพเป็นผู้ป่วย ไม่ใช่อาชญากรปกติ การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจึงควรทำให้กว้างขวาง โดยขยายขอบเขตของการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดให้ครอบคลุมถึงผู้เสพและมีไว้ครอบครอง ผู้เสพและมีไว้ครอบครองเพื่อจำหน่าย และผู้เสพและจำหน่ายยาเสพติดจำนวนเล็กน้อย รวมถึงการขยายสถานที่เพื่อการตรวจพิสูจน์การเสพหรือติดยาเสพติด และสถานที่เพื่อการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด เพราะนอกจากจะมีหน่วยงานของกระทรวงยุติธรรมแล้ว ยังมีหน่วยงานอื่นของรัฐ และหน่วยงานเอกชนที่มีความสามารถในการตรวจพิสูจน์การเสพหรือการติดยาเสพติด และการฟื้นฟูสมรรถภาพได้ เช่น สถานที่ของหน่วยงานราชการทหาร สถานพยาบาลของกระทรวงสาธารณสุข สถานพยาบาลเอกชน และสถานที่อื่นๆ ซึ่งสมควรรวมทรัพยากรเข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้กำหนดสาระสำคัญเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ไว้ อาทิ บทนิยามศัพท์ เช่นคำว่า ยาเสพติด ติดยาเสพติด เป็นต้น คณะกรรมการและคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพ

ผู้ติดยาเสพติด การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดที่รวมถึงกระบวนการที่เกี่ยวข้องต่างๆ และการพิจารณาพิพากษาคดีของศาล

การเข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๔๕ นั้น ได้ถูกกำหนดไว้ในมาตรา ๑๙ ซึ่งเริ่มต้นจากคุณสมบัติของผู้ที่จะได้รับการบำบัดฟื้นฟู โดยมาตรา ๑๙ ได้กำหนดไว้ ดังนี้

“มาตรา ๑๙ ผู้ใดต้องหาว่ากระทำความผิดฐานเสพยาเสพติด เสพและมีไว้ในครอบครอง เสพและมีไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย หรือเสพและจำหน่ายยาเสพติดตามลักษณะชนิด ประเภท และปริมาณที่กำหนดในกฎกระทรวง ถ้าไม่ปรากฏว่าต้องหาหรืออยู่ในระหว่างถูกดำเนินคดีในความผิดฐานอื่นซึ่งเป็นการผิดที่มีโทษจำคุกหรืออยู่ในระหว่างรับโทษจำคุกตามคำพิพากษาของศาล ให้พนักงานสอบสวนนำตัวผู้ต้องหาไปศาลภายในสี่สิบแปดชั่วโมงนับแต่เวลาที่ผู้ต้องหาขึ้นมาถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวน เพื่อให้ศาลพิจารณามีคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาไปตรวจพิสูจน์การเสพหรือการติดยาเสพติด เว้นแต่มีเหตุสุดวิสัยหรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่นที่เกิดจากตัวผู้ต้องหานั่นเอง หรือจากพฤติการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปซึ่งทำให้ไม่อาจนำตัวผู้ต้องหาไปศาลภายในกำหนดเวลาดังกล่าวได้

ในการดำเนินการตามวรรคหนึ่ง ถ้าผู้ต้องหาไม่อายุไม่ถึงสิบแปดปีบริบูรณ์ ให้พนักงานสอบสวนนำตัวส่งศาลเพื่อมีคำสั่งให้ตรวจพิสูจน์ภายในสี่สิบแปดชั่วโมงนับแต่เวลาที่ผู้ต้องหานั้นมาถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวน

การส่งไปตรวจพิสูจน์การเสพหรือการติดยาเสพติด ให้ศาลพิจารณาส่งตัวไปควบคุมเพื่อตรวจพิสูจน์ที่ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด สถานที่เพื่อการตรวจพิสูจน์ การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หรือการควบคุมตัวตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด โดยคำนึงถึงอายุ เพศ และลักษณะเฉพาะบุคคลประกอบด้วย แล้วให้ศาลแจ้งคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดทราบ

ในระหว่างการตรวจพิสูจน์และการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ให้พนักงานสอบสวนดำเนินการกระบวนการสอบสวนคดีต่อไป และเมื่อสอบสวนเสร็จให้ส่งสำนวนการสอบสวนไปยังพนักงานอัยการโดยไม่ต้องส่งผู้ต้องหาไปด้วย และแจ้งให้ทราบว่าผู้ต้องหาถูกควบคุมตัวอยู่ ณ ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด สถานที่เพื่อการตรวจพิสูจน์ การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หรือการควบคุมตัวอย่างแห่งใด

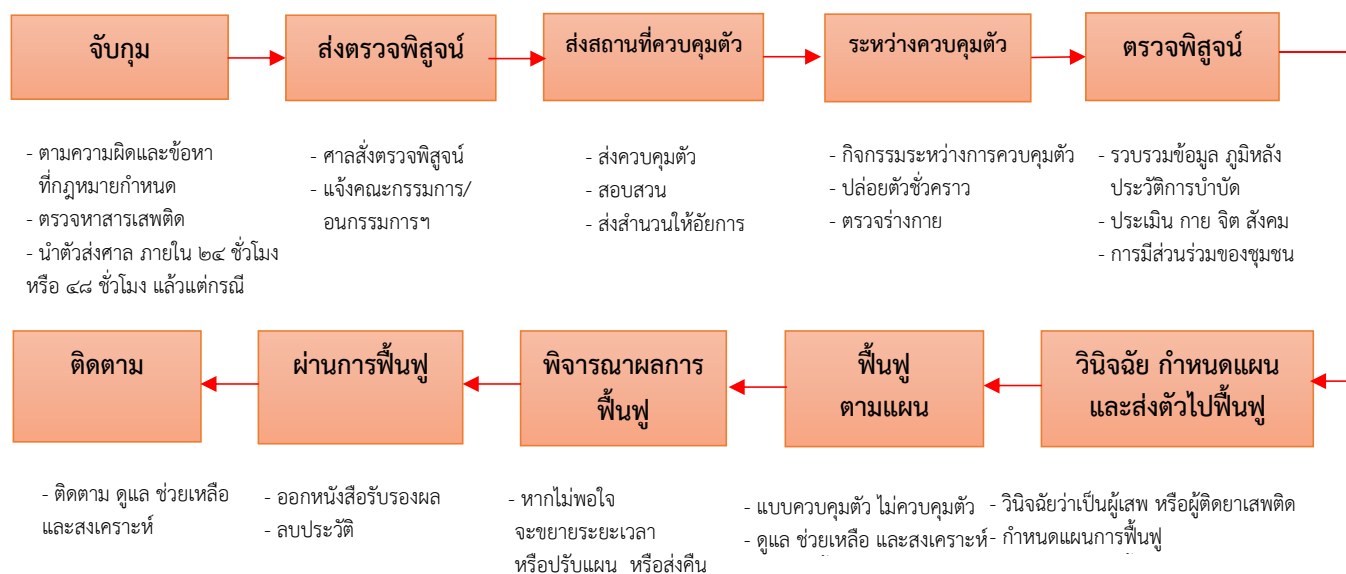
ในระหว่างที่ผู้ต้องหาถูกควบคุมตามพระราชบัญญัตินี้ พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่ต้องดำเนินการฝากขังหรือขอผิดฟ้องตามกฎหมาย”

โดยกระบวนการต่อจากนี้คือ เมื่อคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดได้รับตัวผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์แล้ว จะดำเนินการจัดทำประวัติ พฤติกรรมการกระทำความผิด และข้อมูลต่างๆ โดยการตรวจพิสูจน์ต้องทำให้เสร็จภายใน ๑๕ วันนับแต่วันที่รับตัวไว้ในสถานที่ตรวจพิสูจน์ หากมีเหตุจำเป็น คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดอาจสั่งให้ขยายเวลาออกไปได้อีกไม่เกิน ๓๐ วัน (มาตรา ๒๑) ซึ่งในกรณีที่เห็นว่าผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์เป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด ก็จะจัดให้มีแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตาม และในระหว่างนี้พนักงานอัยการจะชะลอการฟ้องไว้จนกว่าจะได้รับแจ้งผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด (มาตรา ๒๒) สำหรับผู้ที่เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดต้องอยู่รับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด เป็นเวลาไม่เกิน ๖ เดือน หากผลการฟื้นฟูสมรรถภาพไม่เป็นที่น่าพอใจ ขยายเวลาได้ ครั้งละไม่เกิน ๖ เดือน รวมทั้งหมดไม่เกิน ๓ ปี นับแต่วันที่ถูกส่งตัวเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพ (มาตรา ๒๕) ทั้งนี้ เมื่อผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดผู้ใดได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจนครบถ้วนตามแผนแล้ว และผลเป็นที่น่าพอใจ ให้ถือว่าผู้นั้นพ้นจากความผิดที่ถูก

กล่าวหา และได้รับการปล่อยตัว แต่ถ้าผลไม่เป็นที่น่าพอใจ จะต้องรายงานความเห็นไปยังพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ เพื่อให้พิจารณาดำเนินคดีกับบุคคลนั้นต่อไป (มาตรา ๓๓) ซึ่งระบบบังคับบำบัดแบ่งรูปแบบได้ ๓ รูปแบบคือ การควบคุมตัวแบบเข้มงวด การควบคุมตัวแบบไม่เข้มงวด และแบบไม่ควบคุมตัว อย่างไรก็ตามก็จะมีคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ทำหน้าที่พิจารณาเรื่องต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

ทั้งนี้ เมื่อผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ ถูกวินิจฉัยว่าเป็นผู้เสพยาเสพติด หรือผู้ติดยาเสพติด ก็จะเข้าสู่กระบวนการตามแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด โดยแบ่งเป็น ๓ กรณี คือ ๑) กรณีที่ผู้เสพยาเสพติด หรือผู้ติดยาเสพติด ไม่สามารถควบคุมตนเองได้ และมีพฤติกรรมที่อาจเป็นอันตรายต่อบุคคลอื่น จะต้องควบคุมอย่างเข้มงวด จะส่งตัวไปรับการฟื้นฟูที่ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หรือสถานที่ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดที่มีระบบควบคุมตัวเพื่อไม่ให้หลบหนี โดยปัจจุบันใช้หลักสูตรของกรมคุมประพฤติ ระยะเวลาในการฟื้นฟูฯ ๑๒๐ วัน ๒) กรณีที่ผู้เสพยาเสพติดหรือผู้ติดยาเสพติด ไม่สามารถควบคุมตนเองได้ จะถูกควบคุมตัวแบบไม่เข้มงวด จะส่งตัวไปรับการฟื้นฟูในหน่วยงานพหุภาคี โดยปัจจุบันใช้หลักสูตรของกรมคุมประพฤติ ระยะเวลาในการฟื้นฟูฯ ๑๒๐ วัน และ ๓) กรณีที่ผู้เสพยาเสพติดหรือผู้ติดยาเสพติด ที่มีอาการทางร่างกายหรือจิตใจร่วมด้วย อาจไม่จำเป็นต้องได้รับการควบคุมตัว แต่จะรับการฟื้นฟูที่สถานพยาบาล และศูนย์บริการสาธารณสุข ในลักษณะการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแบบผู้ป่วยนอก และผู้ป่วยใน

กระบวนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดมีขั้นตอนโดยสรุป ดังนี้

ทั้งนี้ ผู้ที่จะเข้าเงื่อนไขการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพยาเสพติดจะใช้กฎกระทรวงว่าด้วยการกำหนดลักษณะ ชนิด ประเภท และปริมาณของยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๔๖ เป็นเกณฑ์ในการคัดกรองเบื้องต้น เพื่อรับเข้าและส่งตัวผู้กระทำความผิดไปตรวจพิสูจน์ก่อนเข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟู โดยกฎหมายได้กำหนดลักษณะ ชนิด และประเภทของยาเสพติด สำหรับความผิดฐานเสพยาเสพติดไว้ ดังนี้

ความผิดฐานเสพยาเสพติด	ความผิดฐานเสพยาและมีไว้ในครอบครอง ความผิดฐานเสพยาและมีไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย และความผิดฐานเสพยาและจำหน่ายยาเสพติด
ยาเสพติดให้โทษประเภทที่ ๑ มี ๖ ชนิด	
เฮโรอีน	เฮโรอีนมีน้ำหนักสุทธิไม่เกินหนึ่งร้อยมิลลิกรัม
เมทแอมเฟตามีน	เมทแอมเฟตามีนมีปริมาณไม่เกินห้าหน่วยการใช้ตามกฎหมายว่าด้วยยาเสพติดให้โทษหรือมีน้ำหนักสุทธิไม่เกินห้าร้อยมิลลิกรัม
แอมเฟตามีน	แอมเฟตามีนมีปริมาณไม่เกินห้าหน่วยการใช้ตามกฎหมายว่าด้วยยาเสพติดให้โทษ หรือมีน้ำหนักสุทธิไม่เกินห้าร้อยมิลลิกรัม
เมทิลลีนไดออกซีเมทแอมเฟตามีน	เมทิลลีนไดออกซีเมทแอมเฟตามีนมีปริมาณไม่เกินห้าหน่วยการใช้ตามกฎหมายว่าด้วยยาเสพติดให้โทษ หรือมีน้ำหนักสุทธิไม่เกินหนึ่งพันสองร้อยห้าสิบมิลลิกรัม
เมทิลลีนไดออกซีแอมเฟตามีน	เมทิลลีนไดออกซีแอมเฟตามีนมีปริมาณไม่เกินห้าหน่วยการใช้ตามกฎหมายว่าด้วยยาเสพติดให้โทษ หรือมีน้ำหนักสุทธิไม่เกินหนึ่งพันสองร้อยห้าสิบมิลลิกรัม
เอ็น เอทิล เอ็มดีเอ หรือเอ็มดีอี	เอ็น เอทิล เอ็มดีเอ หรือเอ็มดีอี มีปริมาณไม่เกินห้าหน่วยการใช้ตามกฎหมายว่าด้วยยาเสพติดให้โทษ หรือมีน้ำหนักสุทธิไม่เกินหนึ่งพันสองร้อยห้าสิบมิลลิกรัม
ยาเสพติดให้โทษประเภทที่ ๒ มี ๒ ชนิด	
โคคาอีน	โคคาอีนมีน้ำหนักสุทธิไม่เกินสองร้อยมิลลิกรัม
ฝิ่น	ฝิ่นมีน้ำหนักสุทธิไม่เกินห้าพันมิลลิกรัม
ยาเสพติดให้โทษประเภทที่ ๕ มี ๑ ชนิด	
กัญชา	กัญชามีน้ำหนักสุทธิไม่เกินห้าพันมิลลิกรัม
สารระเหย	
สารระเหย	-

บทบัญญัติที่เป็นอุปสรรคต่อการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๔๕ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๔๕ และมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๔๕ โดยออกพระราชบัญญัตินี้มาเพื่อยกเลิกพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๓๔ ซึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้บังคับอยู่เดิมเพื่อแก้ไขปัญหาและปรับปรุงกระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดให้มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์มากยิ่งขึ้น ซึ่งกฎหมายฉบับนี้ถือได้ว่ามีความสำคัญต่อการดำเนินการด้านการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัด ซึ่งพระราชบัญญัตินี้ใช้หลักการเบี่ยงเบนคดี โดยการให้พนักงานอัยการชะลอฟ้องผู้เสพยาและผู้ติดยาเสพติดไว้ก่อน ในระหว่างที่เข้าสู่กระบวนการฟื้นฟูสมรรถภาพ และเป็นการดำเนินงานตามนโยบายที่ว่า ผู้เสพยาและผู้ติดยาเสพติดคือผู้ป่วย ที่ควรได้รับการรักษาเพื่อให้ลดหรือเลิกใช้ยาและสามารถใช้ชีวิตอย่างปกติได้ ไม่ใช่การนำตัวไปดำเนินคดีเพื่อลงโทษทางอาญา ซึ่งหากพิจารณาพระราชบัญญัติ

ฉบับนี้ ประกอบกับกฎหมายลำดับรองที่เกี่ยวข้อง จะพบปัญหาจากบทบัญญัติของกฎหมาย และกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้องที่เป็นอุปสรรคในการที่ทำให้ผู้เสพไม่สามารถเข้าสู่กระบวนการบังคับบำบัดได้ คือ

๑. เงื่อนไขการเข้าสู่กระบวนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ซึ่งกฎหมายกำหนดให้เมื่อมีการจับกุมผู้ต้องหาที่กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ใน ๔ ฐานความผิด ได้แก่ ความผิดฐานเสพยาเสพติด เสพและมียาเสพติดไว้ในครอบครอง เสพและมียาเสพติดไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย เสพและจำหน่ายยาเสพติด หากมีชนิด ประเภท และปริมาณยาเสพติดตามที่กฎหมายกำหนด (กฎกระทรวงว่าด้วยการกำหนดลักษณะ ชนิด ประเภท และปริมาณของยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๔๖) จะต้องเข้าสู่กระบวนการตรวจพิสูจน์และฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ซึ่งถือเป็นการจำแนก ผู้เสพ และผู้จำหน่าย ออกจากกันตามประเภทและปริมาณก่อนที่จะเข้าสู่การตรวจพิสูจน์ผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดที่ต้องเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หรือจะต้องถูกฟ้องร้องดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป ทั้งนี้ ในการกำหนดปริมาณของยาเสพติดในปัจจุบัน อาจเป็นอุปสรรคหรือข้อจำกัดที่ทำให้ผู้เสพจริงไม่สามารถเข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูได้ เนื่องจากมีปริมาณยาเกินกว่าที่กฎกระทรวงกำหนดไว้ แม้บางรายอาจจะมียาเสพติดไว้ในครอบครองจำนวนมากซึ่งอาจจะเพราะเงื่อนไขของการตลาดหรือราคาเสพติด หรือการจัดหายาเสพติด หรือเหตุผลอื่นๆ เช่นเดียวกับบุคคลที่เป็นผู้ค้ายาเสพติด อาจจะมียาเสพติดไว้ในครอบครองปริมาณน้อย เพราะจำหน่ายหรือขายออกไปแล้วได้เช่นกัน หรือบางรายอาจจะตั้งใจเสพเพื่อเข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูเพื่อไม่ต้องถูกดำเนินคดี จึงควรพิจารณาสภาพสังคม ความสมเหตุสมผล และพฤติกรรมในการกระทำความผิดเป็นสำคัญ แม้กฎหมายยาเสพติดมีการกำหนดนิยาม ผู้เสพ ผู้ผลิต และผู้ขายไว้โดยยึดหลักการพิจารณาจากปริมาณยาเสพติดที่พบเมื่อถูกจับกุม ซึ่งอาจยังไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงและพฤติกรรมของผู้กระทำความผิด การกำหนดปริมาณยาเสพติด การกำหนดข้อหาหรือฐานความผิด จึงควรพิจารณาถึงเจตนาของผู้กระทำความผิดที่แท้จริงว่ามีไว้เพื่อเสพ เพื่อจำหน่าย หรือเป็นผู้ผลิต เพราะการบังคับใช้กฎหมายในปัจจุบันทำให้มีผู้ถูกดำเนินคดียาเสพติดจำนวนมาก ที่อาจไม่จำเป็นจะต้องได้รับโทษจำคุก

๒. คุณสมบัติของผู้เสพที่จะได้รับการบำบัดฟื้นฟู นอกจากจะต้องไม่มียาเสพติดตามประเภทและปริมาณตามที่กฎกระทรวงกำหนดดังที่กล่าวข้างต้นแล้ว จะต้องปรากฏต่อไปด้วยว่า “ไม่ปรากฏว่าต้องหาหรืออยู่ในระหว่างถูกดำเนินคดีในความผิดฐานอื่นซึ่งมีความผิดที่มีโทษจำคุกหรืออยู่ในระหว่างรับโทษจำคุกตามคำพิพากษาของศาล” ซึ่งย่อมตีความได้ว่า หากผู้เสพเป็นผู้ต้องหาในคดีอาญาใดอยู่ในระหว่างนั้น ไม่ว่าจะเกี่ยวข้องกับการเสพหรือไม่ก็ตาม ย่อมจะต้องถูกดำเนินคดีอาญาต่อไป

ข้อเสนอแนะ

โดยที่การศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้เป็นการมุ่งที่จะศึกษาบทบัญญัติของพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๔๕ ที่เป็นอุปสรรคต่อการที่จะทำให้ ผู้เสพ ได้รับการบำบัดฟื้นฟูตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย โดยการปฏิบัติอย่างผู้ป่วยมีโชอาชญากร เพื่อที่จะเบี่ยงเบนผู้กระทำผิดโดยการเสพ ออกจากการถูกดำเนินคดีอาญาและการบังคับโทษในเรือนจำ และลดทอนปัญหาความแออัดในเรือนจำที่มีผู้ต้องขังในคดียาเสพติดจำนวนมาก ข้อเสนอแนะในการศึกษานี้จึงเป็นข้อเสนอแนะที่สอดคล้องไปตามการวิเคราะห์ปัญหาดังที่กล่าวข้างต้น ดังนี้

๑. การลักษณะ ชนิด ประเภท และปริมาณของยาเสพติด ตามกฎกระทรวงว่าด้วยการกำหนดลักษณะ ชนิด ประเภท และปริมาณของยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๔๖ ซึ่งออกตามความในมาตรา ๑๙ วรรคหนึ่ง ของพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๔๕ ซึ่งเป็นการคัดกรอง ผู้เสพ หรือ ผู้จำหน่ายออกจากกัน เพื่อนำผู้เสพเข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูนั้น เป็นการกำหนดที่ตายตัวและอาจไม่สอดคล้องต่อลักษณะและ

พฤติกรรมของผู้เสพหรือผู้จำหน่ายตามความเป็นจริง และอาจทำให้เกิดช่องว่างในการที่ ผู้จำหน่าย จะหลีกเลี่ยงมิให้ตนต้องถูกดำเนินคดี แต่การจะไม่กำหนดกรอบหรือเพดานในการคัดกรองไว้ ก็ย่อมเป็นผลเสียในการที่จะทำให้การพิจารณา การใช้ดุลยพินิจของเจ้าพนักงานผู้บังคับใช้กฎหมายเกิดความลักลั่นและไม่เป็นมาตรฐาน ดังนั้น จะต้องแก้ไขด้วยการทบทวนลักษณะ ชนิด ประเภท และปริมาณของยาเสพติดให้สอดคล้องหรือใกล้เคียงกับพฤติกรรมของผู้เสพ และใช้กลไกการสืบเสาะประวัติและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดเข้าร่วมในการดำเนินการอย่างรอบด้าน เพื่อให้สามารถแยกแยะว่าเป็นผู้เสพ หรือผู้จำหน่ายได้อย่างถูกต้อง และเปี่ยงเบนผู้เสพออกจากกระบวนการดำเนินคดีอาญา ซึ่งจะสามารถลดทอนปริมาณผู้เสพยาเสพติดที่ต้องเข้าสู่เรือนจำได้ทางหนึ่ง

๒. ควรแก้ไขการกำหนดคุณสมบัติของผู้เสพในการที่จะเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูตามพระราชบัญญัตินี้ ในการที่จะต้อง “ไม่ปรากฏว่าต้องหาหรืออยู่ในระหว่างถูกดำเนินคดีในความผิดฐานอื่นซึ่งมีความผิดที่มีโทษจำคุกหรืออยู่ในระหว่างรับโทษจำคุกตามคำพิพากษาของศาล” หากปรากฏว่าการถูกดำเนินคดีในความผิดฐานอื่นนั้นมิใช่เป็นผลมาจากการการเสพยาเสพติด เนื่องจากแรงจูงใจในการกระทำความผิดอาญาฐานอื่นและการเสพยาเสพติดนั้น อาจมิใช่ความเกี่ยวพันกันเสนอไป กล่าวโดยเฉพาะผู้เสพที่ไม่มีอาการติดยาอย่างหนักจนไม่สามารถควบคุมตนเองได้ หรือหากเป็นการกระทำความผิดฐานอื่นในวาระที่แตกต่างกับการการเสพยา ย่อมไม่มีเหตุผลในที่จะปิดกั้นมิให้ผู้เสพได้รับการบำบัดฟื้นฟูตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัตินี้ โดยการเปิดโอกาสให้ผู้เสพที่ต้องหาหรืออยู่ในระหว่างถูกดำเนินคดีในความผิดฐานอื่นซึ่งมีความผิดที่มีโทษจำคุกหรืออยู่ในระหว่างรับโทษจำคุกตามคำพิพากษาของศาล ซึ่งมีใช่ผลจากการเสพยาเสพติดเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูตามพระราชบัญญัตินี้ต่อไป

บทสรุป

การศึกษาค้นคว้าพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๕๕ นี้เป็นการมุ่งศึกษาเพื่อแก้ไขที่ต้นเหตุของปัญหาความแออัดในเรือนจำ ผู้ต้องขังที่มีปริมาณมากที่สุดในเรือนจำ คือผู้ต้องขังที่เกี่ยวข้องกับการเสพยาเสพติด ดังนั้น การเปี่ยงเบนมิให้ผู้เสพยาเสพติดต้องเดินเข้าสู่เรือนจำจึงเป็นปัจจัยหลักที่จะทำให้ความแออัดผ่อนคลายลงได้ อย่างไรก็ตามการศึกษาและข้อเสนอแนะที่จัดทำขึ้นนี้ เป็นการพิจารณาจากบทบัญญัติของพระราชบัญญัตินี้เองที่เป็นอุปสรรคและทำให้ไม่สามารถเปี่ยงเบนผู้เสพออกจากกระบวนการดำเนินคดีอาญาได้ ซึ่งถือเป็นปัจจัยขั้นต้นของความพยายามในการแก้ไขปัญหา แต่การแก้ไขปัญหาคความแออัดในเรือนจำนั้นจะต้องอาศัยความรู้ ปัจจัย เครื่องมือ และการดำเนินการอีกจำนวนมาก พร้อมทั้งจะต้องเคลื่อนไปในทิศทางและเป้าหมายอย่างเดียวกัน จึงจะทำให้เรือนจำเป็นสถานที่สำหรับการบังคับโทษพร้อมทั้งพฤติกรรมของผู้กระทำผิดมิให้กลับไปกระทำซ้ำอีกเมื่อพ้นโทษมาแล้วได้อย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

- มหาวิทยาลัยมหิดล, คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. (๒๕๖๓). *โครงการศึกษามาตรการที่ส่งผลต่อการลดจำนวนผู้กระทำความผิดที่เข้าสู่การบังคับโทษจำคุกและประสิทธิภาพของมาตรการที่ใช้แทนคดีออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา : กรณีศึกษากระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด. กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการยุติธรรม. (อยู่ระหว่างการศึกษาวិจัยเพื่อวิเคราะห์ข้อสรุป ซึ่งคาดว่าจะแล้วเสร็จในเดือนกันยายน ๒๕๖๓)*
- พรชนันญาณ คัลัยจันทร์พงษ์. (๒๕๖๐). *มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับแผนบังคับบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติด. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.*
- เบญชญา ซาติกานนท์. (๒๕๖๒). *ปัญหาการบังคับใช้กฎหมาย ศึกษากรณีคดียาเสพติด. วารสารวิชาการ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ๗(๑), ๘๓-๙๗.*
- พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๔๕. (๒๕๔๕). *ราชกิจจานุเบกษา, ๑๑๙(๙๖), ๒๔-๔๒.*
- กระทรวงยุติธรรม, สำนักงานกิจการยุติธรรม. (๒๕๖๓). *รายงานสถานการณ์และแนวทางการลดความแออัดของผู้ต้องขังในเรือนจำ. ค้นเมื่อ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๓,*
จาก http://www.oja.go.th/TH/ebook_reportlaw๖๓๐๓/
- กระทรวงยุติธรรม, กรมราชทัณฑ์. (๒๕๖๓). *สถิติผู้ต้องราชทัณฑ์. ค้นเมื่อ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๓,*
จาก http://www.correct.go.th/rt๑๐๓pdf/report_result.php?date=๒๐๒๐-๐๗-๐๑&report=drug
- กระทรวงยุติธรรม, สำนักงาน ป.ป.ส. (๒๕๖๑). *ผลการปราบปรามยาเสพติดทั่วประเทศ. ค้นเมื่อ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๓, จาก https://www.oncb.go.th/SitePages/narcotics_effect.aspx*
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, สำนักวิชาการ. (๒๕๖๑). *กระบวนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๔๕. ค้นเมื่อ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๓,*
จาก <https://library๒.parliament.go.th/ebook/content-issue/๒๕๖๑/hil๒๕๖๑-๐๐๘.pdf>
- สำนักงานศาลยุติธรรม. (๒๕๖๒). *สถิติการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลยุติธรรม. ค้นเมื่อ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๓, จาก https://oppb.coj.go.th/th/content/category/detail/id/๒๐๘๑/iid/๑๘๘๕๔๕*